

De roek en de vluchteling

Van angst naar inspiratie

Waarom verjagen we toch de roeken en waarom zijn kraaien impopulair? Tonen ze ons soms de onvolmaaktheid van onze samenleving, net als de illegalen en de junks die we liever verwijderen uit ons midden? Josha Zwaan pleit ervoor te zien wat zij bijdragen, al is het maar voor een evenwichtiger beeld.

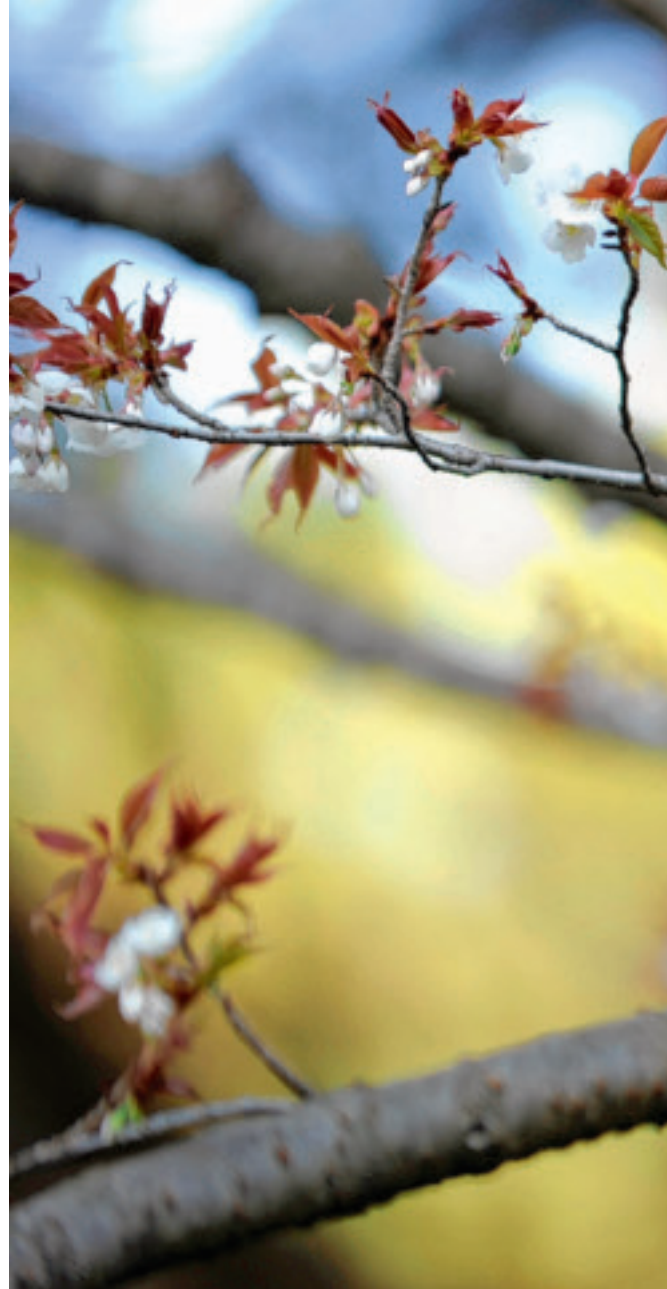
TEKST: JOSHA ZWAAN

Het is vreemd rustig buiten als ik mijn woning verlaat. Auto's rijden voorbij, een kind krijgt terwijl zijn moeder hem aan zijn hand meesleurt. Bij de burens wordt een kozijn geschuurd. Toch is het stil. Gisteren zijn de roeken verjaagd. Vroeg in de morgen hingen twee in fel oranje hesjes geklede mannen luidsprekers in de bomen. De rest van de dag klonk er een kunstmatig gekras door de straat, niet vergelijkbaar met het betekenisvolle schreeuwen van de roeken, toch bedreigend genoeg voor hen om massaal weg te blijven. De één na de ander vloog op uit zijn nest, cirkelde aarzelend rond de vertrouwde populier en verdween daarna in de verte. Bij het vallen van de avond kwam de hele zwerm nog een keer terug, gewoontegetrouw de nesten opzoekend. Het blikken geluid vormde een muur waar de vogels tegenop vlogen, de zwerm trapte op de rem en keerde om. Ik kijk naar de rommelige nesten die hoog in de bomen nadrukkelijk leeg zijn. De wind beweegt de slordige bouwwerkjes, er valt een takje op mijn hoofd. De stilte beklemt me. Het geluid van de roeken was een mysterieus lied dat mij dag in dag uit vergezelde. Het stimuleerde me om te denken en te dromen, het verhaalde over idealen en nooit vertelde geschiedenissen. Wat de burens geschreeuw noemen, is voor mij de onmisbare achtergrondmuziek bij mijn werk en mijn leven.

Vlucht

Ik zie mijzelf weer lopen op de De Ruijterkade achter het Amsterdamse Centraal Station. Dagelijks bezocht ik verslaafde vrouwen die hun geld verdienden door seks te bieden aan daarop beluste automobilisten. D'r in en d'r uit, ginnegapten we, dat gold zowel voor de auto die enkele minuten hun werkplek was, als voor

hun lichaam. Mijn taak was om ze een beetje in de gaten te houden, condooms te verschaffen, ze mee te nemen naar de keet voor een kop koffie, een gesprekje of medische verzorging. Ik hield van die meiden. Ze schreeuwden minstens zo hard als de roeken, ze oogden lelijk in hun verloedering en verslaving, ze waren prachtig in hun eerlijkheid en solidariteit. En taai. Regelmatig werden ze verjaagd, de politie veegde de kade af en toe schoon. Het woord alleen al, mensen als vuilnis behandeld. Na zo'n actie bleef de keet leeg, vond ik op straat niemand om mee op te lopen. Ik miste hen, zoals ik nu de roeken mis. Net als de roeken keerden ze altijd weer terug. Tot de kade definitief verboden gebied werd voor straatprostituees. Er was een humane oplossing gevonden: de afwerkplaats. Een woord dat meer deed denken aan een fabriek dan aan een plek voor mensen die diensten verlenen. De afwerkplaats was verstopt in het Westelijk Havengebied, onzichtbaar voor nette burgers, geen overlast meer voor toeristen, geen junkies meer in beeld. Diezelfde burgers en

Het geluid van de roeken was een mysterieus lied dat mij dag in dag uit vergezelde.

toeristen wisten overigens binnen de kortste keren de weg naar deze desolate plek te vinden. Onze keet verhuisde mee, in de zekerheid dat er nu elke dag vrouwen zouden zijn die even op adem wilden komen in die kleine enclave.

Er is niets romantisch aan het leven op straat en de noodzaak geld te verdienen met je lichaam. Toch waren er veel mooie momenten. Nergens heb ik zoveel oprechte gesprekken gehad als in de tijd dat ik in de hulpverlening aan drugsverslaafden werkte. Over vriendschap, over de natuur, over de zin van het leven, over God. Nergens heb ik zoveel gelachen. Na een paar jaar werd de afwerkplaats gesloten. Niet humaan, vond een nieuwe generatie ambtenaren. Op een dag ontdekte iemand uit de scene waar ik woonde en werd het tijd om de stad te verlaten. Te vaak werd ik, als ik 's nacht naar huis fietste, aangeklampt voor hulp. De dag dat Anna, de charmante dakloze die keer op keer mijn echtgenoot ten huwelijk vroeg, dreigde de handjes van mijn kinderen af te hakken, werd de limiet bereikt. Ook ik wilde geen

junks in mijn achtertuin, wilde rust als ik vrij was. Ik ging nog net niet zo ver dat ik een straatverbod eiste of hoopte op het schoonvegen van mijn buurt. Ik maakte me geen illusies over het effect daarvan. De scene keert altijd terug, dus verhuisde ik zelf. Hoewel mijn vertrek een vlucht was, was het ook een pijnlijke demonstratie van de keuze die ik had, in tegenstelling tot de mensen die ik de rug toekeerde.

Nesten vernield

Wonend in het oosten van het land leerde ik de roeken kennen. Tegen het vallen van de avond veranderde er iets in de geluiden van de tuinen en de straat. Een zwerm met honderden vogels trok langs, beschreef een halve cirkel door de lucht om vervolgens terug te vliegen naar waar ze vandaan kwam. Een tweede zwerm volgde. Vleugels ruisten, vogelstemmen stuurden een vage echo van geschreeuw naar beneden. Zwarte vegen en vlekken beschilderden slordig het schemerige grijs van de lucht. De kerktoeren bleek het doelwit, maar hoe hoog en machtig hij

ook boven het dorp uit torende, de vogels waren te talrijk om op het steen een rustplek te kunnen vinden. Heel even verstilde de zwerm boven de toren, toen zwenkte hij abrupt en vloog verder. De kolonie huisde in een populierenbosje bij het station. Als ik op de trein wachtte, staarde ik gebiologeerd naar de bewegingen van de vogels rondom de bomen. Slordige nesten waren kriskras tussen de takken gebouwd, leken bijna lukraak neergegoot. Met veel geschreeuw en gekras werden takjes verplaatst, werden vrouwtjes bevrucht, concurrenten verjaagd en jongen gevoerd. Elke beweging van de vogels was gestuurd, iedere vogel voelde zichtbaar een bestemming, een weten wat te doen en wanneer.

In de Achterhoek houden ze niet van roeken. Talloze methodes zijn bedacht om ze te verjagen. De vogels worden in groten getale afgeschoten, de nesten vernield, dode vogels hangen rondom ingezaaide akkers, bandjes met krassende geluiden worden afgespeeld. Het helpt allemaal niets, de kolonie keert als het even kan terug. Soms zijn de bomen gekapt, staan er huizen waar eerst nestplekken waren; dan zoekt de kolonie een nieuwe plek, liefst dichtbij de oude. Uit onderzoek naar verjagingstechnieken bij roeken blijkt dat er alleen maar op korte termijn resultaten worden geboekt. Als roeken moeten kiezen tussen verhongeren of gevaar lopen, dan kiezen ze voor het laatste. De Latijnse naam van de roek luidt *Corvus Frugilegus*. *Frugilegus* betekent vruchten verzameland. Een onschuldige bezigheid zou je zeggen. In eerste instantie las ik *Corvus Fugilegus*. *Fugilegus* betekent: vluchtend, niet gewenst. Een toevallige vergissing?

Evenwicht

Zoals het de roek vergaat zo vergaat het de vluchteling. Gedreven door armoede, honger of geweld gaat hij op zoek naar een nieuwe plek om te wonen. Het liefst dichtbij de oude, maar als dat niet kan, wordt verder weg het heil gezocht. Wat is dat toch in onze samenleving dat we zoekende en dolende mensen al snel ervaren als ongewenst? Verslaafden, daklozen, vluchtelingen. De straat wordt schoongeveegd, de jungle van Calais ontruimd, gemeenten mogen vanaf deze maand geen onderdak meer verlenen aan uitgeprocedeerde asielzoekers. We verjagen hen zoals we de roeken verjagen. Als ze maar buiten ons zicht zijn, buiten ons park, onze akker, onze landsgrens. Uit vogelonderzoek blijkt dat roeken minstens zoveel schade voorkomen als ze veroorzaken. Hun voedsel bestaat uit een breed scala van bodeminsecten, zaad, kleine zoogdieren, aas en afval. Het zaaigoed vormt het probleem: de vogels kunnen behoorlijk schade aanrichten aan een pas ingezaaid mais- of korenveld. De boer kijkt niet verder dan zijn eigen grond. Ge-

Iedere vogel voelde zichtbaar een bestemming, een weten wat te doen en wanneer

tergd schiet hij een aantal exemplaren af en hij hangt ze als afschrikwekkend voorbeeld op, verspreid over zijn akker. Dat diezelfde akker een vruchtbare bodem heeft door het ecologisch evenwicht waarvoor de roeken ook verantwoordelijk zijn, ziet hij over het hoofd. Ons *not in my backyard* syndroom lijkt steeds groter te worden. Het, ik zal het niet ontkennen, complexe vraagstuk rondom opvang van zwervende mensen in stad en wereld, wordt in steeds scherpere termen geformuleerd. Medemensen van buiten onze grenzen zijn alleen nog welkom als ze aantoonbaar, binnen onze economische criteria, iets komen brengen: geld of deskundigheid. Vluchtelingen komen in eerste instantie iets halen: veiligheid, voedsel, onderdak. En dat is waar we zenuwachtig van worden. Zoals de boer vergeet dat zijn grond vruchtbaar is dankzij zijn roeken, zo vergeten wij steeds meer hoe immigratie en vluchtelingenstromen van alle tijden zijn. Economisch gezien lastig inderdaad, maar cultureel vaak verrijkend.

Inspirerend

Sinds mensenheugenis hebben kraaiachtigen een rol gespeeld in verhalen en religies, over het algemeen een boosaardige. Het zijn onheilsbrengers, voorbodes van duisternis en somberheid. Dat gold al voor de voorganger van de kraai, de raaf. Toch was het ooit anders. De raaf, met zijn zwarte vederpracht, stond in verschillende culturen hoog aangeschreven vanwege zijn intelligentie. In de Griekse mythologie heeft een witte raaf de taak van oppasser. Als Apollo hem verantwoordelijk maakt voor het bewaken van zijn zwangere Coronis gaat het mis: Coronis is Apollo ontrouw. De raaf stelt Apollo op de hoogte. Coronis moet sterven en ook de raaf wordt gestraft: voortaan zullen alle raven zwart zijn. De raaf wordt niet meer gezien als slim maar als slinks, en in steeds meer verhalen geassocieerd met de duivel, de verrader. Kraaien en kraaiachtigen nemen deze rol in legenden en sprookjes over. Het feit dat kraaiachtigen als opruiers van aas onmiddellijk verschijnen op slagvelden en executieplaatsen maakt de associatie met de dood steeds sterker. Niet voor niets is men doodgravers kraaien gaan noemen.

Hetzelfde lijkt op te gaan voor de groepen in onze samenleving waarmee we geen raad weten. Decennialang werd het asielzoekers verboden te werken of

te leren. Bad, bed en brood was wat ze kregen, en hun status van 'halende' partij werd daarmee keer op keer bevestigd. Hoe anders zou het zijn als in elk dossier ook nadrukkelijk ruimte was voor wat iemand zou kunnen bijdragen, niet omdat elke vluchteling dat moet kunnen, maar om een evenwichtiger beeld te krijgen. Nu worden woorden die aanspraak doen op ons mededogen vervangen door killere termen. Asielzoeker wordt 'illegaal' en daarmee praktisch rechteloos. Verslaafde wordt 'junk', vuil dat opgeruimd moet worden.

De sneeuw witte veren van de raaf werden zwart in de ogen van Apollo, toen zijn Coronis hem teleurstelde. Niet de raaf was veranderd, wel het oordeel van Apollo. De boodschapper werd gestraft. Een soortgelijk mechanisme lijkt ons parten te spelen in hoe we naar de vluchtelingenstroom kijken. Ontheemden van stad en wereld tonen ons wat we niet willen zien: de onvolmaaktheid van onze samenleving. Een lastige boodschap. We beseffen dat we geen oplossing hebben en dat rekenen we de boodschapper aan.

Eén van de laatste schilderijen die Vincent van Gogh schilderde, heet 'Korenveld met kraaien'. In een brief aan zijn broer schrijft van Gogh dat hij in dit werk probeerde zijn gevoel van triestheid en somberheid tot uitdrukking te brengen en tegelijkertijd de troost die er van het platteland uitgaat. De lucht is met grote streken geschilderd, alsof de kwast de drift die in het lichaam van de schilder huisde op het doek heeft gekwakt. De tinten van de wolken zijn dreigend; er kan elk moment een storm losbarsten. Het korenveld is warm van kleur en vol belofte. Kraaien cirkelen er boven. Vlak na het schilderen van dit doek pleegde de schilder zelfmoord. Het schilderij is door velen geïnterpreteerd als een aankondiging van zijn voorgenomen dood, alsof de kraaien boven het koren al op hem wachtten. Het zou ook anders kunnen zijn. Misschien schilderde van Gogh kraaien omdat die er nu eenmaal waren boven het korenveld dat hij zag, omdat ze erbij hoorden. Misschien hoorden ze voor hem niet bij zijn somberheid, maar bij de troost van het platteland.

Waar kraaien zijn, is dood en verderf, zo lijkt het. Het is andersom: waar dood en verderf is, daar zijn kraaien. Maar kraaien zijn ook waar gezaaid wordt, waar nieuwe gewassen ontkiemen. Waar mensen zijn, daar zijn roeken. En waar de één daardoor angstig en afwerend wordt, inspireert het de ander tot het opzetten van een opvangproject, het maken van een indrukwekkend schilderij, of het schrijven van een essay. ■

Joshua Zwaan is schrijver en heeft een praktijk voor coaching en procesbegeleiding. www.joshazwaan.nl

Strafr.

Van al mijn verslavingen is die aan lezen wel de vreemdste. En zeker niet altijd de nuttigste. Voor u deze tekst walgend om zoveel verwaandheid weglegt, meld ik u dat het mij niet gaat om romans, dichtbundels, historische of theologische studies. Die maken trouwens wel deel uit van het ziektebeeld, maar mijn verslaving beslaat het lezen in zijn totale breedte. De kortste samenvatting van mijn lectiofilie is: als ik letters zie of cijfers, moet ik lezen. Dwangmatig.

Ongeacht de inhoud. Bij boeken, kranten en tijdschriften valt dat nog niet op, hoewel ik in een boek moeiteloos de overstap maak van pagina naar boekenlegger en in een tijdschrift geen enkele advertentie oversla. Ook het lezen – liefst hardop – van alle aanwijzingen voor automobilisten langs de snelweg, inclusief de tekst van hectometerpaaltjes en de namen van tankstations, heeft een maatschappelijke functie, al ben ik bij te kleine lettertjes soms een gevaar op de weg. Maar geen enkele tekst is veilig voor mijn verslaafde ogen. Zij verlustigen zich in cd-hoesjes, gebruiksaanwijzingen, ook in het Koreaans, notulen, opschriften, mededelingen van de gemeente over de ophaaldagen van het huisvuil. Ik kijk graag 'doventelevisie' met ondertiteling van teletekst. Het overige beeld en het geluid dringen dan niet meer tot me door. Een met folders opgetaste tafel in een wachtruimte is voor mij een waar eldorado. Het gaat wel eens erg ver. Zo ben ik eens betrapt op het hardop spellen van de handleiding op een pak melk, grinnikend bij de passages over vitamine B12 en de energie in kilojoules. Degene die mij bespiedde, had met mij te doen. Voordeel van deze verslaving is dat ik over zeer veel kan meepraten. Nadeel is dat het dan nergens over gaat. Maar moet u beroepsmatig teksten produceren als 'Verboden toegang art. 461 Wetb.v.Strafr.' en 'ISBN 978 90 78886 61 7', wees er dan van verzekerd dat er minstens één is die u leest.

De ziekte wordt op tweeërlei wijze bestreden. Mijn omgeving verwijdert of blindeert uit voorzorg alle tekst waarvan de nuttiging nergens toe dient. En zelf houd ik de kwaliteit van wat ik lees streng in de gaten. Dat ik zelf nog wel eens tekst produceer, leidt ook af. Onnodig te zeggen dat ik zelf mijn beste lezer ben. Zo eindig ik deze tekst toch verwaander dan in aanvang de bedoeling was.